HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 5, October 2021

www.historystudies.net

**ATTIĞINI VURAN OSMANLI:
SPOR-ASKERİYE VE GÖSTERİ ÜÇGENİNDE NİŞANCILAR
(1703-1730)**

*The Ottoman Who Shot his Throw: Shooters in the Triangle of the Sport-Military
and Show (1703-1730)*

Yusuf Kesgin - Arş. Gör. Okan Güven

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ysf.kesgin@hotmail.com - oguvencumhuriyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8459-0288 - 0000-0002-8589-1433

STUDIES

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 31.07.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 26.10.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1055

Atıf – Citation:

Yusuf Keskin - Okan Güven, "Attığını Vuran Osmanlı:
Spor-Askeriye ve Gösteri Üçgeninde Nişancılar (1703-1730)",
History Studies, 13/5, Ekim 2021, s. 1693-1711.

**ATTIĞINI VURAN OSMANLI:
SPOR-ASKERİYE VE GÖSTERİ ÜÇGENİNDE NİŞANCILAR (1703-1730)**

The Ottoman Who Shot his Throw: Shooters in the Triangle of the Sport-Military
and Show (1703-1730)

Yusuf Kesgin- Arş. Gör. Okan Güven

Öz

Türklerin tarih sahnesinde yer aldıkları ilk zamanlardan itibaren en çok ön plana çıkan değerlerinden birisi ordu-millet kavramı olmuştur. Ordu-millet kavramının ise en büyük destekleyici unsurları arasında ise başta şenlikler ve gösteriler gibi kimi eğlence faaliyetlerinde de kullanılagelen sportif aktiviteler yer almıştır. Her ne kadar Avrupa ile iç içe geçmiş takibatın ve modern dünyanın bir getirisi olsa da atıcılık mantığı zemininden olarak tüfeklerle icra edilen nişancılık da bu idman eylemlerinin arasında kendisine yer bulmuştur. Neredeyse bir sanat/zanaat olarak düşünülebilecek nişancılığın sportif faaliyetler kapsamına girdiğini ve eğlence dünyasında da var olduğunu gösteren en önemli emarelerden biri de Ceyb-i Hümayun defterleridir. Çalışma tarih vitrinine süs katan sosyo-kültürel konular için bu defterler üzerinden nişancılık sergileyen kimselerin bu faaliyeti niçin yaptığı yani hangi tür şenliklerde yer aldığını, nişancılığın ekonomisini ve nişancılıkla hemhal olanların kimler olduklarıyla başka bir deyişle isimleri, nereli oldukları, kimlikleri, lakapları ve vazifeleri ile bir bütün olarak hangi şartlar altında göz önünde bulunduklarını göstermek gayesini gütmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nişancılık, Tüfenkendâz, Padişah İhsanı, Spor, Osmanlı.

Abstract

One of the most prominent values of the Turks since the first times they took their place on the stage of history has been the concept of army-nation. Among the biggest supporting elements of the army-nation concept, there were sportive activities, which are also used in some entertainment activities such as festivals and shows. Although it is a result of the pursuit intertwined with Europe and the modern world, snipers performed with rifles on the basis of the logic of shooting has also found a place among these training activities. Ceyb-i Hümayun registers are one of the most important indications that shooters, which can be considered almost as an art/craft, is included in the scope of sports activities and also exists in the entertainment world. it sought to show the conditions under which they were considered as a whole for socio-cultural issues that add ornament to the work of history showcase, why the people who show marksmanship through these registers do this activity, that is, what kind of festivals they take part in, the economy of marksmanship and who are involved in marksmanship, in other words, their names, where they are from, their identities, nicknames and duties.

Keywords: Shooting, Gunslinger, Beneficence, Sport, Ottoman.

Giriş

Spor, insanoğlunun var olmasıyla beraber bilinçli/bilinçsiz yapılmış etkinliklerin tümüne atfedilmiş bir kavramdır. O nedenledir ki günlük uğraşları sırasında sarf ettikleri hareketlerin tümü bu spor etkinliklerinin kapsamındadır. Bu gibi eylemlerin, müsabakalara hazırlık için yapılan spor antrenmanlarının yanı sıra şahısların belirli bir alanda meziyetini göstermek amacıyla da icra edildiği pekâlâ görülmüştür. Tarih sahnesi spor faaliyetlerinin çeşitliliğini ve bu alanlarda gösterilen başarıları gözler önüne sermiştir. Spor veya bir başarı öyküsüne konu edinilmiş şeyler insanları geliştirirken mensubu oldukları topluma da fayda sağlamaktadır. Sporun çevredeki toplumlar üzerinde çeşitli etkilerini kişilerin yorumlarından ve daha önemlisi kaynaklardan görmek mümkündür.¹

Türklerle ait yani onların yapageldikleri spor faaliyetleri arasında güreş, matrak, cirit² ve tomak gibi oyunlar sayılabilir. Fakat bu çalışmaya konu edinilmiş olan spor aktivitesi nişancılıktır. Söz konusu unsurun askeriye ile iç içe bulunması ise doğal olarak askeri eğitimi ilgilendirdiğinden bu konuya değinmek de faydadan uzak olmayacaktır. Gerek kişilerin kendini geliştirmesi gerekse kadrosunda yer aldığı askeri birliğe fayda sağlamak amacıyla askerler kendi kulvarlarında ciddi talimler yaparak gelişim göstermişlerdir. Devletler kuruluşlarından itibaren esasen konvansiyonel silahlar (kılıç, kalkan, mızrak ve gürz gibi)³ kullanmış olsalar da ilerleyen dönemlerde modern çağların getirdiği zorunluluklarla toplumların ateşli silahlara geçiş sağladıkları görülmüştür. Bu yüzden özellikle 18. Yüzyıl itibarıyla Batı daha doğru bir tabirle Avrupa rol-model alınarak silahlar ve ilgili endüstrinin teknolojisinde gelişim sağlanmıştır. Sadece askerî manada değil aynı zamanda siyasi başta olmak üzere ekonomik, bürokratik ve hatta sosyo-kültürel alanlarda bu gelişimi yakalamaya gayret edenlerden biri de Osmanlılar olmuştur.⁴

¹ Sporun tanımı ve toplumsal açıdan nasıl bir değer arz ettiği hakkında daha fazla bilgi için bakınız. Ayhan Dever, *Spor Sosyolojisi*, Başlık Yay., İstanbul 2010.

² Cirit oyunu için bkz. Ahmet Yüksel, Mehmet Gül, Okan Güven, “Padişah Cirit Bindi! (Cirit Sporunu İcrâ Eden ve Destekleyen Osmanlı Sultanları)”, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi (JSSR)*, c.3 S. 1, Haziran 2018.

³ Kimi zaman bazı savaş aletlerinin tarihsel süreçte anlam kaymasına maruz kalması ve bunlara farklı manalar yüklenmesi de karşılaşılanlar arasındadır. Bkz. Ahmet Yüksel - Okan Güven, “Osmanlı Padişahlarının Keskin Bir Hediyesi Olarak Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, (Ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir), İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, ss.109-128.

⁴ Gabor Ágoston, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Haz. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Yay., 1. Basım, İstanbul 2017; Necdet Hayta - Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, 10. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2017; Özge Öztekin'in ortaya koyduğu yorumlama ise şu şekildedir: “Osmanlı Devleti'nin spordaki gelişmişlik düzeyi, genel spor politikasını belirleyen kültürel altyapıya bağlı olarak yer yer askerî amaçları da destekleyen bir konumda ilerleme göstermiştir. Savaş amaçlarına uygun olarak sporcu yetiştirmek üzere menziller/stadyumlar kurulmuştur. Her menzilin şeyhi/başkanı ve müritleri/sporcuları vardır. Binicilik, atıcılık, avcılık, cirit, güreş gibi sporları yapabilmek ve eğitimini verebilmek için tekkeler/kulüpler açılmıştır. Özellikle atıcılık sporu; savaş-idman-yarışma biçimi olarak askerî alanda ordu ile formel bir yapı kazanırken, sportif karşılaşmalarda törenlerle ritüel haline gelmiştir. Bir silah aracılığıyla ateş ederken de yay çekip ok atarken de -ister sabit ister hareketli olsun- mutlaka belli bir hedef vardır. Hedefi vurmakla kalmayıp aynı zamanda rekor da kıran atıcıların adlarını ebedileştirmek için siciller tutulup anıtlar dikilmiştir. Atıcılık tekniğini anlatan kitaplar yazılmıştır. Atış mesafesini ölçmek için “gez” denilen, insan adımı ile aynı uzunlukta (yaklaşık 66 cm) olan bir ölçü birimi söz konusudur. Menziller, arazi durumu ve rüzgârların yönü dikkate alınarak açılır. Örneğin Ok Meydanı'nda çeşitli rüzgârların yönünü değiştirecek dağ ve tepeler olmadığı için lodos, poyraz, yıldız, gün doğusu havaları ile menzil açılmıştır. Atıcılıkta ün yapan halktan isimler olduğu kadar, Osmanlı sultanları da vardır. Padişahlar bazen saltanat binişlerinde gösteri amaçlı atışlar yaptıkları gibi, seyir için geldikleri yarışmalarda ısrar üzerine misafir olarak da katılmışlardır. Ok Meydanı ile saray ve kasır bahçeleri gibi pek çok açık alanda yapılan müsabakalara bizzat yarışmacı olarak girip rekorlar kırarak adlarına menzil taşı diktiren sporcu hükümdarlar olmuştur.” Özge Öztekin, “Atıcılık Sporunda Bir Osmanlı Sultanının Performansını Dönemin Şiirinden Okumak: Tarih Manzumelerine Göre II. Mahmud'un Ok ve Tüfek Atıcılığı”, *folklor/edebiyat*, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, c. 16, S. 63, Kıbrıs 2010.

Bu çalışmanın birincil kaynakları *Ceyb-i Hümayûn* defterleridir. Bu kayıtlar içerisinde çoğunlukla, yukarıda bahsedilen spor eylemlerinin nerede, zaman zaman nasıl, kim tarafından icra edildiğiyle ilgili bilgilerin ve icra edenlere karşı verilen meblağların ele alındığını görülmektedir.⁵ Söz konusu defter grubu Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nin Osmanlı Arşivi içerisinde *Topkapı Sarayı (TS)* fonunda yer almaktadır. Çalışmanın tarih sınırlaması arşiv belgelerinde çıkan tüm tüfekendâzların sadece 1703-1730 yıllarına işaret eden Sultan III. Ahmed'in hüküm zamanına ait kayıtlardan hareketle ortaya çıkarılmıştır. Çalışmaya diğer kaynaklık etmiş olan çalışmalarsa başta Âtîf Kahraman'ın *Osmanlı Devleti'nde Spor* olmak üzere önemli bir çeşitlilik sunan literatür, yani ikincil kaynaklardır.

Tüfek ve Tüfenkendâzlara veyahut Silahendâzlara Dair

“*Ahşap kundak üzerine yerleştirilmiş namludan ve namludaki ateşleme tertibatıyla nişangâhtan meydana gelen ateşli bir el silâhıdır.*” Farsça'da *tufeng* olarak bilinen ve tanımı yapılmış olan bu kelime Osmanlılarda tüfenk, tüfeng veyahut tüfek olarak karşımıza çıkmış olup mânasını da XV. Yüzyılda kazanmıştır. *Kundaksız dövme demir namludan ibaret olup ağızdan doldurulan, taş veya demir gülle atan, uzaktan tetiksiz bir fitilli ateşleme mekanizmasıyla ateşlenen en eski silâhları küçük çaplı top veya ağır tüfek diye nitelendirmek de mümkündür.*⁶ Osmanlıların tüfeği kesin olarak hangi tarihte kullandıkları bilinmemekle beraber 1443-1444 Osmanlı-Macar ve II. Kosova savaşında kullandıkları yaygın olarak kabul edilmektedir. Tüfeğin Osmanlı hayatına girişiyle ilgili olaraksa bunun muhtemelen savaş veyahut da ticaret yolu ile ulaştığı öne sürülenler arasında olmuştur.⁷

Bu yeni silahlar, Osmanlının hayatına devlet adamları vasıtasıyla sadece askerî bakımdan girmekle kalmamış, bununla birlikte günlük hayatta da yerini almıştı. Bu hususla ilgili olarak verilebilecek ilk örneklerden birisi Yıldırım Bayezid'in askerlerinin eğitimlerini tüfeklerle yapmaları gerektiğine dair bir eğilimde bulunmuş olmasıydı. İlerleyen dönemlerde ise Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında yeniçeri sekbanlarının içerisinde 4.000 ila 5.000 kadar tüfenk-endâz bulunduğu söyleniyordu. Savaş zamanında padişahlar otağa giderken tüfek-endâzların onları selamlama mahiyetinde⁸ olarak ateş ettiklerine dair misallere de kaynaklarda rastlanmaktadır. Tüfek ile yapılan bu karşılama şenlikleriyle ilgili örnekleri şiirleri aracılığıyla anlatansa Nişancı Mustafa olmuştu.⁹ Ehl-i Hiref defterlerinin en eskilerinden biri olan 1526 yılına ait kayıtlardaki bilgilere göre de tüfenk-endâzların II. Bayezid (1481-1512) döneminde saraya alındıkları biliniyordu. Ehl-i hiref defterlerinde Cemaat-ı Tüfekciyan'a mensup kişilerin isimleri hangi millete tabi oldukları ve aldıkları meblağlar da yazıyordu. Mesela onlardan birinin ismi Garde, uyuğu Rus ve aldığı meblağ 25 akçeydi. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere

⁵ İlgili defterleri kaynak edinerek ortaya konulan örnekler için bkz. Yusuf Kesgin, *Ceyb-i Hümayûn Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları*, Güreş ve Güreşçiler, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2020; Ahmet Yüksel - Yusuf Kesgin, “Ceyb-i Hümayûn Defterlerine Göre Spor Destekleyen Osmanlı Padişahları (1690-1790)”, *II. Uluslararası Multidisipliner Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, Ed. Ahmet Yüksel, İstanbul 2018.

⁶ Gábor Ágoston, “Tüfek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012, s. 459.

⁷ Ágoston, “Tüfek”, s. 460.

⁸ Sadece Kanuni döneminde değil dönemin padişahında da tüfekte karşılama merasimleri gerçekleştirilmişti. Bkz. Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, 1. Baskı, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004, s. 95.

⁹ Nişancı Mustafa'nın yazdığı şiir:

“Gice şenlikler etdiler tüfenkle,
Zemin ber-hem idi tâsı felekle.
Tüfenk âvâzesiyle toldı âlem,
Acîb şeyda serasîmeydi adem.
Şu denlü yakdılar gönderde mumu,
Semâda kimse görmezdi nücûmu.”

Cemaat-i tüfekciyan bölüğü 1526 tarihinde resmen Osmanlı kayıtlarında mevcuttu. Çalışmanın konusu olan tüfek atıcılığının ise bir spor olarak ve kesin bir şekilde Osmanlı hayatına ne zaman girdiğini söylemek mümkün olmamakla beraber bunun Fatih Sultan Mehmed döneminde gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu bahsi geçen bölük, sarayın Birun olarak adlandırılan dış kısmında bulunuyordu. Sayıları 4-5.000 iken ilerleyen dönemlerde artış göstermiş ve Lütü Paşa Mohaç savaşında 12.000¹⁰ tüfenk-endâzın olduğunu aktarmıştır.¹¹ Tabii tüfenk-endâzların sarayın himayesinde oluşu onların sadece savaşlarda kullanılmalarının değil, aynı zamanda patronları olan padişahlarının göz zevki ve dış dünyaya karşı tetiklenen bir gövde gösterisi olması bakımından da artık şov dünyasının en önemli araçlarından biri haline geldiklerine işaret etmişti. Gösteri için tüfeklerini ateşleyen kullarsa silâhendaz olarak biliniyordu.¹²

Resim 1 - Silâhendazları yansıtır çizim¹³

Osmanlıda Tetiği Çekenler

Osmanlı dünyasındaki temeli atıcılığa dayanan sportif faaliyetlerin başlangıcı elbette II. Bayezid devri olmadığı gibi devamında da herhangi bir kesinti yaşanmamıştır. Dahası söz konusu sporların en başta icra edicileri arasında askerden, halktan veyahut sade bir bireyden ziyade en çok performans sergileyenler de sultanlardır. Şöyle ki sultanların bu eylemleri, onları eserlerinde sıklıkla işleyen ve günümüzde kronik yazarları olarak adlandırılan kimselerin eserlerinde sadece birer hikâye yahut rivayet olarak değil, en süslü şekillerden olan şiir formuyla da kendine yer bulabilmiştir. Bu hususta göze çarpan padişah misalleri ise sadece nişancılıkta değil adından birçok sporla söz ettiren aynı örnekler olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. XVII. yüzyılın cirit, avcılık ve daha nicesiyle hemhal olmuş sultanlarından IV. Murad ve IV. Mehmed bu konuda yine başı çekenler arasındadırlar. Sultan, Bağdat'ı fethedip İstanbul'a dönerken konaklamak için Diyarbakır'a geldiğinde burada 5 Şubat ila 19 Nisan 1639 tarihleri arasında savaşın yıkıcı dünyasından ayrılarak soluklanmak arzusunda bulunmuştu. Burada kaldığı süre içerisinde de tüfek ile atış yapmak ilk tercihlerinden olmuştu. Bunun üzerine otuz üç buçuk adım ileriye koyulan kuruş paraya tetiği çeken Murad o parayı vurdu. Sultanın avcılıkta da göstermiş olduğu

¹⁰ Lütü Paşa, *Tarih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 321-340; Kayhan Atik, *Lütü Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 120.

¹¹ Âtîf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 521-523.

¹² Doğan Yıldız, *Çağlarboyu Türkler'de Spor*, TeleBasım Yayınları, İstanbul 2002, s. 106.

¹³ Yıldız, *a.g.e.*, s. 106.

maharet burada da gözler önünde idi. O parayı vurması üzerine Cevri Çelebi, Sultan için birkaç satır yazmıştı:

Feth idüp Bağdad'ı Gazi Murad Han

Çün Diyar-ı bekri kıldı müstakar.

Anda atı altı dirhem bir tüfenk

Bu gurûşa eyledi darb-ı eser.

Add olundu otuz üçbuçuk zirâ

Tul-i meydân-ı nişâmı ser-be-ser.

Didiler târihini idüp dü'â,

Kuvvetün olsun mezid ey nâm-ver.

Bahsi geçtiği üzere sultan bu sporla ilgilenmiş, dahası maharet göstermiş ve dönemin sanatkarlarınca bu durum kelimelere dökülerek anlatılagelmiştir. Tabi, sultanlarca bizzat yapılmayarak sadece izlemek noktasında bu spor aktivitelerine ilgi gösterilmiş olunabileceği de unutulmamalıdır. *Seyr ü Temaşa* edilmesi bu gibi organizasyonların sayesinde sultan ile halkın iç içe aynı ortamda oyunları seyretmesine ve birbirleriyle kaynaşmasına da imkân veriyordu. Atıcılık ile ilgilenen diğer bir padişah da Sultan IV. Mehmed'di. Bizzat kendisinin tüfek attığının arşiv literatüründe kaydı olmasa bile tüfek atanların mahalline teşrif edip hedefe nişan alarak ateş ettiği bilinmektedir.¹⁴ O, 17 Nisan 1665 tarihinde Ramazan Bayramının¹⁵ birinci günü Edirne'de Yeni Saray'da matrak oynayanları ve güreş tutan pehlivanları seyretmişti. En sonda da tüfek ile nişana ateş edip başarı gösteren ağalara ödülleri bahşetmişti. Bunun yanı sıra Sultan, 22 Eylül 1666'da Edirne Sarayı civarında Tunca nehri kenarındaki Mamak meydanında çadırlar kurdurmuş ve Bostancılara içi su dolu testilere tüfek attırmıştı. Sonuçta bu kimselerden başarılı olanlar da mükâfatlandırılmıştı. 18 Haziran 1668¹⁶ tarihinde sultan Kırklareli'den Edirne'ye doğru geliyordu. Yol üzerinde bir noktada çadır kurup konaklamıştı. Padişah orada ok ve tüfek atma yarışları düzenletti. Bu yarışmada başarılı olan kişiler yine pek çok örnekte olduğu üzere nakdi ve değerli eşyalar ile ödüllendirildi. IV. Mehmed'den sonra tahta geçen II. Süleyman ve II. Ahmed döneminde de zaman zaman çocuk doğumları yahut elçi kabulleri ile eğlenceler organize edilmiş ve yüksek olasılıkla bu sporla ilgili oyunlar tertip edilmiştir. Fakat tüfek atıcılığıyla ilgili bir kayda da rastlanmamıştır.¹⁷

II. Ahmed'ten sonra saltanatın başına gelen ve iyi bir eğitim görmüş olan Sultan II. Mustafa'nın serbest bir yaşantısı olmuştu. Bu sayede kendini geliştirebilme fırsatı da bulmuştu. Sultan sportif aktivitelerden at binmek, cirit atmak ve tüfek ile nişan vurmada da kendini geliştirmişti. Aynı zamanda askeri eğitimlere önem veren sultan, tüfek kullanılmasını öğretmek amacıyla İstanbul ve Edirne'nin bazı atış bölgelerinde bol bol tüfek ile atış yaptırmıştı. Bu eğitim atışları esnasında kendisi de bu atışları izliyordu. O, tüfenkendâzlara iç hazineden çıkarttırmış olduğu gümüş tepsilere nişan aldirtmış ve hedefi vuranlara bu tepsileri ödül olarak bağışlamıştı.¹⁸ Bunların yanı sıra adı geçen sultanın devrine ait olarak ceyb defterlerinde yer edinmiş olan bir kayda da rastlandığını burada hemen belirtmek gerekiyor. O kayıt, tarihinin düşündüğü üzere söz konusu eğlencenin padişahın kendisini, askerlerini ve o gösterileri izlemeye gelen efradı yoğun savaşlar döneminin ortasında bir rahatlama fırsatı olarak değerlendirilip hayata geçirilmiş

¹⁴ Özge Öztekin, "Türk Kültürünün Geleneksel Sporlarından Biri Olan Tüfek Atıcılığının XVIII. Yüzyıl Divan Şiirini Yansımaları", *Millî Folklor*, Yıl: 14, S. 56, s. 184.

¹⁵ Sarayda bayram törenleri için bkz. Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, s. 114-133.

¹⁶ Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 524.

¹⁷ Kahraman, *a.g.e.*, s. 524.

¹⁸ Kahraman, *a.g.e.*, s. 524,525.

olması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. İşte bu amaçla 22 Mart 1696 tarihinde Tersane Bahçesine teşriflerinin ardından sultan, orada tüfek atıp nişan vuran *iç oğlanı* kullarına beş *altın*, *Silâhdar ağa* kulları aracılığıyla ihsan etmişti.¹⁹ Kaynaklarda bulunan kayıtlarda nişan vuranlara ait örneklerin bu denli kısır oluşu muhtemelen Sultan'ın taht zamanının ekseriyetle Büyük Savaş (1684-1699) dönemine denk gelmesiyle alakalı olmalıdır.

II. Mustafa'dan sonra tahta çıkan sultan III. Ahmed (1703-1730) olup, onun dönemi adeta saray eğlenceleri, organizasyonlar ve o hazırlıkların bünyesinde yer bulan sportif aktivitelerle doludur. Bu sultanın döneminde nişan vuranların anlatılmasından evvel esas olarak padişahın kendisine dair de birtakım bilgiler verilmesi gerekiyor. Çünkü sade bir bireyin uğraşısından ziyade III. Ahmed bu spora seyirlik olarak değil pazu kuvvetini de adayarak gönül verenlerden. Nitekim Sultan Ahmed'in tarihi kayıtlar çerçevesinde bu idmanı sıklıkla icra ettiğine fazlasıyla rastlamak mümkün. Bu minvalden olarak onun; usta bir tüfek atıcısı ve nişan vurucusu olduğu, bu kabilden kimseleri himaye ettiği ve hatta öyle bir nişancı olduğuna örnek olarak küçücük bir yumurtayı gayet uzak bir mesafeden tek seferde ikiye ayırdığı misal olarak verilenler arasındadır.²⁰ İşte Sultanını örnek alan toplumun bu sporla arasında bir bağ oluşturduğunu düşünmek pek de zor olmayacaktır. O nedenle de güreş, cirid ve nişan vuran kulların III. Ahmed döneminde büyük yer tuttuğu görülmektedir. Diğer padişahların vakitlerine nazaran bu devir kıtlığın zıttı olan bolluğu tam manasıyla gösteren bir niteliğe bürünmüştür. Bunun altında yatan en temel neden dönemin ruhuyla uyumlu bir atmosferin yaşanmış olmasından kaynaklanıyordu. Yani, Lale Devri olarak da tabir edilen bu zaman dilimi, sporun kültürel bir faaliyet olarak rağbet görmesine imkân veren en büyük unsurdur. Dahası devrin ruhu bir tarafa Sultan Ahmed'in tıynetinde de bu sporun gelişimine imkân verenler arasındaydı. Bu yüzden de Osmanlıda tüfek atıcılığı için III. Ahmed döneminin en parlak dönem olduğuna dair bir yorum getirmek mümkündür. Burada hemen belirtilmelidir ki Osmanlı padişahları arasında tüfekle nişan vurup adına kitabe dikilen ilk sultan da III. Ahmed'tir.²¹ Atış yapılabilmesi veya bunun organizasyonunun gerçekleştirilebilmesi neredeyse birtakım ritüellere bağlı gibi görünmektedir. Buna göre; bir haseki ağası karşıya içi su dolu bir testi koyar ardından sarayın tüfekçibaşısı ve yardımcıları tüfeğin özenli bir şekilde dolumunu yaparlar ve has odalı ağalara teslim ederler. Nihayetinde ise bu kişiler büyük bir hürmet çerçevesinde tüfeği padişaha sunarlar. Ayrıca tüfek atışlarına padişahın başkaları da katıldığı görülmektedir. Bu tümceye örnek olarak verilebilecek kişiler sadece şenliklerde boy göstermekle kalmamış aynı zamanda isabetli atışlar da yapmışlardır; Köprülüzade Mustafa Paşa, Damat İbrahim Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa ve belki de tarihin suskunluğuna mahkûm olmuş daha nice.²² Öyle ki isimleri zikredilen bu kişiler, modern dönemlerde devlet adamlığı özelliğinin yanı sıra bünyesinde askerî bir kimliği pek de barındıramamış olan bürokratlardan farklı olarak büyük kuşatma ve savaşların çemberinden sıkça geçmiş savaşçı kimselerdi. O nedenle de savaşın destekleyici baş etmenlerinden biri olan bu spor kapsamında kendilerini yetiştirmiş olan söz konusu devlet adamlarının başarısız olmaları da pek mümkün değildi. Bu dönemde sultanın alaka gösterdiği bu uğraşa geri dönecek olursak, büyük bir savaşın ardından ağır faturalar ödeyen devletin yaralarını sarma, rahatlama ve sosyalleşme alanlarında attığı büyük adımların spor kulvarı da dahil olmak üzere tüm alanlara yansıdığı kolaylıkla görülebilir niteliktedir. Nişan vurma, III. Ahmed'in diğer disiplinlerde öncülük ettiği gibi bu hususa da ağırlık verdiği idmanlar arasındadır. Sultan ve sadrazamının, yani Damat İbrahim Paşa'nın çok iyi birer tüfek atıcısı oldukları kaynaklara fazlasıyla yansımıştır. Bu

¹⁹ TS.MA d. 2350/7; s.2.

²⁰ Öztekin, "Türk Kültürünün Geleneksel Sporlarından Biri Olan Tüfek Atıcılığının XVIII. Yüzyıl Divan Şiirini Yansıtmaları", s. 187.

²¹ Kahraman, s. 533.

²² Öztekin, "Türk Kültürünün Geleneksel Sporlarından Biri Olan Tüfek Atıcılığının XVIII. Yüzyıl Divan Şiirini Yansıtmaları", s. 184.

dönemde tüfek atıcılarının Osmanlı sarayında²³ ilk defa bir kurumsallaşma yaşadığı da iddia edilmektedir. Bu vakte kadar sultanların ve Enderun ağalarının tüfek atmalarıyla Silâhdar ağa ilgilenirdi fakat III. Ahmed bu görevi adı geçen vazifeliden alıp Birun'da bir *Silâhşör Bölüğü* oluşturdu. Bunların başında Silâhşöran-ı Hassa da denilen baş-silâhşör ve ikinci-silâhşör bulunuyordu. Yiğitlik ve mertliğin sembolü olan Silâhşörlüğün şanı bir kenarda dursun, Sultan Ahmed tüfek atıcılığı görevini de bunlara vermişti.²⁴

III. Ahmed'in ilk olarak bir tüfekle nişan vurmasına ait kanıt aynı zamanda tahta çıktığı yıl olan 1703 senesinde bir belge niteliğindeki Şair Dürri'nin yazmış olduğu şiir²⁵ olmakla beraber o sultanın devrinde kendisince nişan vuranlara bahşedilen ödülün ilk örneğiye 1705 tarihlidir. Evvelki kaydın ceyblerde yer almayışı ise, kendi cebinden bağışta bulunan sultanın şahsını doğal olarak ödüllendiremeyeceğinden kaynaklanmaktadır. Sultan'ın atıcılığa merak salışının kökleri 1704'de Ok Meydanında Baltacı Mehmed Paşa'nın 900 geze ok atıp hedefi vurması üzerine tüfek atıcılığına özenmesine dayanmaktadır. III. Ahmed, ok ve yayı tarih boyunca başarıyla kullanmış atalarına benzer olarak temeli atıcılığa dayanan ateşli silahlarda da aynı maharetin kazanılmasının arzusu içerisindeydi. Bu nedenle de Avrupa'daki ateşli silahların gidişatını yakından izliyordu ve aynı şekilde kendi devleti için bunu mümkün kılabilmek adına tüfek atışında başarılı olanları ödüllendirmek niyetindeydi. 1705 yılının 4 Mayıs'ında padişah, *Ok Meydanına binişle*²⁶ iştirak ettiğinde orada tüfek ile nişan vuran *iç oğlanlara Silâhdar ağanın aracılığıyla beş altın vermişti*. 10 Mayıs'ta ise *İncili köşkte* tüfek ile nişan vuran *hazine kethüdası* kullarına silâhdar ağa yediyle beş altın ihsan etmişti. Yine aynı ayın 26'sında rota *Mir Ahur'u* gösterdiğinde oraya tüfek ile nişan vuran *Hazineli Yakub'a* üç altın vermişti.²⁷ Aynı yıl, Âtîf Kahraman'ın naklettiği üzere sultanın tüfek ile nişanı vurduktan sonra dikilen nişan taşının tarihi 1705 senesine aitti ve bu kitabe halen Topkapı Sarayı Müzesinde silah dairesinin giriş kapısının sağ tarafında bulunmaktadır. Bu kitabe üzerindeki yazılanların son iki satırı ise şöyledir;

*Bu tarz-ı hatt ile Ârif Ağâ dedi tarih,
Tüfeng-i mihresi çün kıldı beyzâda girzan.*²⁸

23 Temmuz 1705 tarihine gelindiğinde sultan, *Maktul Yalısına* vardığında orada tüfek ile nişan vuran *Hazineli Cafer'e* üç altın ihsan etmişti. Ayrıca aynı kayıta daha önce bahsedilen diğer sportif faaliyetlerden cirit sporunu icra ederken yaralanan *Hazineli Mehmed'e* de üç altın bağışta bulunmuştu. Temmuz ayının sonunda padişah *Baruthaneyeye* teşrifinde tüfek ile ateş edip nişanı vurarak maharetini gösteren *Hazineli Cafer ve Yakub'a* ikişerden dört altın ödül vermişti.²⁹ Tarihler 5 Kasım'ı gösterdiğinde padişah, binişle *Çamlıca'ya* gittiği vakit orada nişan vuran *Has Odalı Zeynel Ağ'a* üç altın, *Hazineli Cafer'e* iki, *Kilerli Mustafa'ya* üç, *Seferli İbrahim'e* iki ve *Donkuz Çavuş'a* da iki olmak üzere toplam 12 altın ihsan etmiştir. Sultan bununla birlikte çiftçi, çoban ve yol üzerindeki fakirlere de ihsanda bulunmuştu. Verilen meblağların miktarı azalıp

²³ Birun

²⁴ Kahraman, s.526.

²⁵ Konu ile alakalı padişahın mahareti sonrası yazılan şiirin tarihe geçmiş son iki satırı ise şöyledir; Vurdu anı bir de söyledim târih.

Aferin dâver-ı tüfenkendâz. (Bkz. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 533.)

²⁶ Biniş-i hümayun için daha fazla bilgi için bkz. Alıkcı, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, s. 184-189.

²⁷ TS.MA d. 2352/308; s. 1.

²⁸ Sultan III. Ahmed'e göre kendi sadrazamı olan Damat İbrahim Paşa'da tüfek atmalıydı ve çok başarılı olmalıydı. Bunun üzerine sadrazam Topçulara gitmiş tüfek atışlarına başlamıştı. Padişah'ta bu faaliyeti üzerine ona bir hatt-ı hümayun gönderdi. Hatt-ı hümayunun ilgili kısmı için bakınız. Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, s. 533, 534.

²⁹ TS.MA d. 2352/311.

çoğaldığı gibi cinslerinin de değiştiği görülmektedir. Diğer örnekler zolota³⁰, kuruş veya sülüs³¹ gibi daha düşük meblağlı para cinsleri üzerinden bağışta bulunurken, nişan vuranların maharetinin mukafatının çok daha değerli olan altın üzerinden yapılması dikkati çeken hususlardan olmuştur. Buradan da anlaşıldığı üzere bu aktiviteye padişahça verilen önemin diğerlerine nazaran daha mühim olduğu çıkarımını getirmek mümkündür. 12 Kasım'da sultan tekrar biniş hazırlığı yaptırmış ve bu kez yönünü *İncili Köşke* çevirmiştir. Burada tüfekle gösterdikleri başarılar dolayısıyla nişan vuran *Seferli Mustafa*'ya üç altını ve İç ağalardan *Hazinelî Mustafa* ile *Seferli Hasan*'a ise ikişerden dört altını *Silâhdar ağa*nın aracılığıyla ulaştırmıştır.³² 7 Temmuz 1707'yi işaret eden diğer bir veri, sultanın *Alibey*'e binişle teşrif ettiğini ve orada tüfek maharetini gösterip nişanı isabet ettiren iki nefer Saray-ı Atik teberdarlarından birine üç diğerine iki olmak üzere toplam beş altını yine aracı ağa üzerinden ulaştırdığını aktarmıştır.³³ 16 Eylül 1708'de Sultan *Karaağaç*'a binişle teşrif ettiğinde *Bostancı Ali* ve Memiş, *Sinoplu Süleyman* ve *Deli Mehmed*, *Bosnavî*³⁴ Hüseyin ve *Bostancı Çolak*'ın güreşmelerini seyr eyledikten sonra tüfek ile nişanı parçalayan *Hazinelî Çantacı*³⁵ kullarına üç altın bahşiş vermişti.³⁶ 1707 yılından sonraki iki yıl boyunca ise her hangi bir kayda rastlanamamıştı. Öyle ki, bu iki yıllık bilgi kıtlığı nihayete ermiş ve 10 Ağustos 1710 tarihli bir kayıt ile karşılaşılmıştır. Padişah *Didoz*³⁷ *Bahçesine* gittiğinde tüfekle dikilen nişanı vuran *bostancıya* iki zolota ihsan-ı hümayunu Silâhdar ağa aracılığıyla bahşetmişti.³⁸ Aynı yılın 24 Kasım'ında *Cirid Köşkünde* yapılan hazırlıkların ardından padişah, mezkûr mekâna teşrif ettiği vakit, kullar tüfeklerini ateşlemişti. Tabii nişan vurdukları için de ihsana layık olmuşlardı. O başarıyı gösteren *Hazinelî Ali*, *Kilerli Hüseyin*, *Çukadar Ahmed*, *Seferli Mustafa* ve Ali üçer altın ile ödüllendirilmişti. Silâhdar ağa toplamda 15 altın olan bu ihsanı padişah adına dağıtmıştı. Hemen ardından yedi nefer bostancı da marifetlerini göstererek nişanları tuzla buz etmiş ve sultan onları, ikişerden 14 altınla ödüllendirmişti.³⁹ Arşiv malzemelerinin bu denli yoğun oluşu söz konusu aktivitelerin hız kesmeden devam ettiğinin en büyük kanıtlarından birisi konumundaydı. Öyle ki son örnekten biraz sonra yine aynı yılın 22 Aralık'ında o defa *Çadır Köşkü* yine benzeri bir organizasyonun ev sahipliğini üstlenmişti. Bu mekânda nişan vuranlarsa padişahattan toplamda 20 altını hak etmişlerdi.⁴⁰

³⁰ Zolota (isolette) Lehistan'da (Polonya) basılan bir gümüş para cinsidir. Osmanlı piyasalarında 17. yüzyıldan itibaren yaygın biçimde kullanılmıştır. Zamanla Osmanlı darphânelerinde bu gümüş sikkelere benzer şekilde değeri 90 akçe olan yeni zolotalar basılmıştır. Zolota tabiri eski Osmanlı kuruşları için kullanılmış, daha ağır olan ve riyallerin ölçüsünde sonradan kesilmiş bulunan gümüşlere ise kuruş denmiştir. Osmanlı piyasalarında Cermen zolotası (kızıl kuruş) denildiği vakit altın, yalnızca zolota denildiğinde gümüş kuruş kastediliyordu. Daha fazla bilgi için bkz. İbrahim Artuk, "Zolota", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013, ss. 500,501.

³¹ Üçte bir. Sikkenin üçte bir değerinde madeni para. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat Eski ve Yeni Harflerle*, 11. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s. 970.

³² *TS.MA d. 2352/312*.

³³ *TS.MA d. 2352/320*.

³⁴ Her ne kadar buradaki Bosnavî kimse güreş tutmakla ilgili bir performans dahilinde nakledilmiş olursa bile orduda yer alan piyade bağlamında, Osmanlıların orduları için Bosna başta olmak üzere Balkan coğrafyasından keskin nişancılar celp ettiği de burada belirtilmelidir. Bkz. David Nicolle, *Osmanlı Orduları 1300-1768*, Çev. Özgür Kolçak, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 33.

³⁵ Çantacılar Padişahın şahsına ait parayı taşıyan kimselerdi. Cuma selamlığında ve sonrasında karşılaşılan kişilere padişahın ihsan ettiği para bu görevi üstlenen kişilerde bulunuyordu ve ihsanı direkt olarak bu şekilde teslim ediyordu. Çantacı hakkında daha fazla bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", *Belleten*, c. 42, S. 165, Ankara 1978, s. 82-83.

³⁶ *TS.MA d. 2352/341*.

³⁷ Emin olunmamakla birlikte bu şekilde okunmuştur.

³⁸ *TS.MA d. 2354/15*.

³⁹ *TS.MA d. 2353/20*.

⁴⁰ *TS.MA d. 2353/22*.

Resim 2 - Şenliklerde tüfek atanlar⁴¹

25 Ocak 1711’de *Çadır Köşkü* bünyesinde tekrar organize edilen aktivitelere teşrif eden padişah attığını vuranlara Silâhdar ağa aracılığıyla 15 altın vermişti. Yine 1711’de fakat şubat ayının 17. gününde *Çadır Köşkü* sportif müsabakalara her zamanki gibi hazır. Nişan vuran *Musahib* Mehmed Ağa’ya 10 altın ve *tüfekçi başı* Osman Ağa kullarına ise sekiz altın ve *Hazineli* Yusuf’a, Muhammed’e ve *Kilerli* Ahmed’e beşer altın ihsan buyrulmuştu.⁴² 22 Haziran 1712 tarihi ise belki de tüfek atıcıları kendilerine bahşiş verilmesi noktasında sıradan ancak sporun riskleriyle ilgili olarak tehlikeli bir gün geçirmiştiler. Mekân Sultan Ahmed’in favorilerinden birisi olarak tanımlanabilecek olan *Çadır Köşkü* idi. Güreş müsabakalarının ardından tüfenk-endâzları seyre dalan Sultan, burada *Hazineli* Mehmed, eski *Kilerli* İsmail, Mehmed ve Ahmed kullarına üçer altın ihsan etmişti. Fakat yapılagelen her uğraşta aksilikler ve sorunlarla karşılaşılması ziyadesiyle mümkündü. Tüfeği eline alarak nişana ateş etmiş olan Hüseyin elini yaralamıştı. Bu hadisenin ardından sultan beş altın daha ihsanda bulunmuştu.⁴³ Yukarıda nişan vurarak başarı gösteren kişilere üç altın verilirken yaralanması sonucu Hüseyin’e beş altının layık görülmesi sultan tarafından o şahsa yönelik bir nevi gönül alma çabası olarak yorumlanmaya müsaittir. Ayrıca III. Ahmed’in verdiği ekstra bahşiş İmparatorluğun hoş görülme ve nezaket dolu düşüncesinin de bir ürünü olmalıdır. Nitekim elini yaralayan o kimsenin kendisini tedavi ettirmek için muhakkak fazladan bir meblağa ihtiyacı olacağı da açıktır. Dahası yara sarmak için ne denli merhem olacağı bilinmemekle birlikte o kişinin hayatını sürdürmesi için en evvel geçim kaynaklarından biri olan uzvunun artık devre dışı kalması ihtimaline karşılık bu paranın onun yaşamının geri kalanında mutlaka bir nebze de olsa yardımcı dokunacak bir maiyette olabileceği düşünülebilir. Bir sonraki yılın mayıs ayının 23’ünde sultan *Amediyye Köşkü*ne biniş ile teşrif etmiştir. Hazırlanan organizasyonda sıra elbette tüfek atanlara da gelmiştir. Fakat bugün yine farklılıkların yaşandığı bir tarihe işaret etmiştir. Çünkü bu kez ateş edecek olan kişi

⁴¹ Yıldız, *Çağlarboyu Türkler’de Spor*, s. 106.

⁴² TS.MA d. 2353/44.

⁴³ TS.MA d. 2353/55.

Tüfekçibaşı'dır. Tüfekçibaşı, niçin tüfekçibaşı olduğunun hakkını veriyormuşçasına ateş ettiği hedefi tutturmuştur. Hedefi vuran *Tüfekçibaşı* Cafer ağaya beş altın ihsan-ı hümayun verilmiştir. Tabii burada hemen Cafer'in tüfekçibaşı oluşuyla ilgili diğer bir parametreye daha dikkat çekilmelidir. Nitekim kendisi üst mertebede olan bir saray görevlisi olması hasebiyle diğer alt rütbeli meslektaşlarından miktar bakımından daha fazlasına layık görülmüştür. Bu kişinin yanı sıra *Hazineli* Ahmed, Hasan, *Kilerli* Mehmed, *Seferli* Ahmed ve Mustafa'ya üçer altından toplam 15 altın ihsan olunmuştur. Bu ismi sayılanların yaptıkları ayrı bir aktiviteden bahsedilmediği için bu şahıslarında tüfek ile nişan vurduklarından dolayı söz konusu nakde layık görüldüklerinin çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.⁴⁴ Gösterilerin bu seferki adresi önceki ile aynı mahal olan ve bir kez daha tercih edilen *Amediyye Köşkü* olmuştur. Sultan 2 Temmuz 1713 tarihinde bu mekâna teşrif ederek bahse konu uğraşı izlemiş ve başarılı olanlara ihsan vererek ödüllendirmiştir. Bu sefer nişan isabet ettirenlerse *Hazineli yeniçeri*⁴⁵ Mehmed, *Kilerli* Ali ve Ömer ve Mehmed, *Seferli Çukadar* Halil ve Musa olmuştur. Gösterdikleri hüner sonrasında padişah üçerden 18 altını Silâhdar ağa aracılığıyla bu kullarına yollamıştır.⁴⁶ Tüfikle belirli bir beceri kazanmak bakımından Osmanlıda pek çok farklı statüde bulunan kişilerin bu uğraş ile hemhal oldukları yukarıdaki kayıtlarda ihsana layık olan kişilerin lakap ve meşgul oldukları işler vesilesiyle ve isimlerinin başına getirilen sıfatlar vasıtasıyla anlaşılabilir. Burada özellikle bir yeniçerinin boy göstermiş olması da önemli bir farklılığın delaleti olacaktır. Nitekim saray efradından olmakla beraber profesyonel anlamda ordu mensubu olmayan bir sınıftansa, direkt olarak Osmanlı askerlerinin de müsabakalara katılımı ordu-millet düşüncesinin pekiştirilmesinin kanıtı niteliğindedir. Ayrıca böylesi bir yarışmada profesyonel bir askerin yer alışı, hem askeri kulvardaki reformların hayata geçirildiğinin devletçe ortaya konması (burada kaynaşmanın en önemli unsuru olan halkça o durumun müşahade edilmesi kastedilmektedir), hem de diğer saray efradının cesaretlerini bilemeleri açısından da önem arz etmektedir. Kayıtların suskun kaldığı bir mecra olarak, aslında doğrudan bu mesleği icra eden yeniçerilere müsabakalarda performanslarını sergilemeleri için fırsat tanınması, bir noktada devletin karar alıcılarının güç gösterisi yapmalarına dair istemleri olduğu düşüncesini de akıllara getirmektedir. Nitekim o gösterilerde yer almış / ya da yer alması muhtemel yabancı devlet adamlarının varlığına karşılık, attığını vuranların isabet şanslarını bir nevi manipüle etme şansını elinde tutanlar, bu işi günlük hayatında uygulayan birini yani bir askeri, söz gelimi bir yeniçeriyi müsabakalara dahil etmiş olabilirlerdi.⁴⁷

31 Ağustos tarihli kayıta padişahın hangi mekâna teşrif ettiği belli değildir. O anonim mekânda tüfikle hünerlerini gösteren *Hazineli* Ahmed, *Kilerli* Muhammed, *Seferli* Ali, Mustafa, Hüseyin ve Ahmed'e üçer altın ihsan olunmuştur.⁴⁸ Nerede olduğu tespit edilememiş olan bu yerin yegâne örnek olduğu da belirtilmelidir. Bunun haricindeki diğer mahallerin nereler olduğu ve padişahça hangi sıklıkla kullanıldığı da çalışmada kullanılan tüm arşiv kaynaklarının göz önünde bulundurulması ile hazırlanarak aşağıdaki görselde aktarılmıştır.

⁴⁴ TS.MA d. 2353/70.

⁴⁵ Yeniçerilerin tüfenkçi ortaları, bunların gelişimi ve sonuç olarak yeniçerilerin tüfek ile tarihsel boyutta hemhal oluşu hakkında detaylı değerlendirmeler için bkz. Mesut Uyar – Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 69.

⁴⁶ TS.MA d. 2353/72.

⁴⁷ Yeniçerilerin Avrupa ile kıyası başta olmak üzere yayılım ateşine aşına olmaları gibi birçok işlevleri noktasında bkz. Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011, ss. 15-99.

⁴⁸ TS.MA d. 2353/74.

Grafik 1

14 Eylül'de *Has Odalı* Abdül Ağalara beş altın, *Hazinelî* Yusuf, *Kilerli* Hüseyin, Mehmed ve *Seferli* Hüseyin ve Muhammed'in oğullarına üçer altın ihsan olunmuştur. *Amediyye Köşkünde* tüfekle nişan vurarak toplam 23 altını ödül olarak padişah'tan almışlardır.⁴⁹ 25 Nisan 1714'te *Çadır Köşk*ünün ev sahipliğinde düzenlenen aktivitelerde tüfekle nişanı vurarak başarı gösteren *Hazinelî* Mehmed, *Kilerli* Bekir ve *Seferli* İbrahim kullarına ikişer altından Silâhdar ağa aracılığıyla altı altın ihsan edilmiştir.⁵⁰ Tam bir ay sonra padişah yönünü *Alibey Köşkü*ne çevirmiş ve binişle buraya teşrif etmiştir. Burada yapılan tüfek atışları sonrası sultan *Has odalı* Safer Ağa kullarına dört altın ihsan ederken *Kilerli* Ömer ve Mehmed, *Seferli* Halil, Mustafa ve İbrahim kullarına da üçer altın ihsan etmiştir. Toplamda ise bu uğraş ile başarı gösteren şahıslara 19 altın bağışta bulunmuştur.⁵¹ 11 Haziran'daysa yine yapı itibarı ile bir köşk olan *Sepetçilere* teşrif etmiştir. Çalışmanın bu kısmına kadar padişahın şereflendirdiği mekânlardan olarak bu köşke dair bir veri ile de ilk kez karşılaşılmıştır. Bir zolota verdiği küçük bir suhte ile yaralı olan bir arzuhal sahibinden başka o mekân yine bir müsabakaya konu olmuştur. Sonuç, o tüfenk-endâzın hedefi tutturması ile kendisine yedi zolota bahşedilmesi olmuştur.⁵²

Padişah, 8 Kasım'da *Çadır Köşkünde* Hazinedar Ağa kullarına da 15 altın ihsan etmişti. Aynı ayın 24'ünde padişah tüfek bahası olarak 70 guruş bağışta bulunmuştu.⁵³ Bu durum, zihinlere nişan atan sporcuların faaliyetlerini icra ederken kullandıkları silaha bir zeval geldiğini de düşündürür niteliktedir. Sultan'ın mevzuya el koyarak o tüfenk-endâzın mağdur edilmemesini sağlamış olabileceği ihtimallerden uzak değildir. 15 Aralık 1714'de o defa *Yalı Köşkü*ne gelmiş olan padişah orada güreşen ayı bakıcısına, kurbanlık için aldığı koyunların bahalarına ihsanlarda bulunmuş ve ardından aynı gün içinde tüfenk ile nişan vuran *Hazinelî* Ahmet ve *Kilerli* Arap Süleyman'a ikişer altın Silâhdar ağa aracılığıyla vermiştir.⁵⁴ 27 Aralık'ta bayram arifesinde yine birtakım gösteriler ayarlanmıştır. O tarihte nişana ateş eden iç oğlanlarından *Hazinelî* Hasan,

⁴⁹ TS.MA d. 2353/74.

⁵⁰ TS.MA d. 2357/7.

⁵¹ TS.MA d. 2357/8.

⁵² Söz konusu yedi zolota, nişan vuran ve yaralı arzuhal sahibine verilmiş olan bağışın toplamıdır. Burada, spesifik bir şekilde o nişancının kaç zolota aldığı belli değildir. Bkz. TS.MA d. 2357/8.

⁵³ TS.MA d. 2358/22.

⁵⁴ TS.MA d. 2357/10.

Edirneli Hasan, Kilerli pehlivan Ahmet ve Seferli Çukadar Ömer'e ikişer altından toplam sekiz altın ihsan-ı hümayun bahşetmiştir. Burada sadece Edirneli veya benzeri bir niteleyici kavramdan ziyade yiğitliği ön plana çıkardığı aşikâr olmakla birlikte çok daha başka bir mesleği icra ediyor olabileceği zihinlere gelen bir pehlivanın varlığı da göze çarpanlardandır. Nişan atıcılığını icra edenlerle ilgili farklılıkları gösterir tablo bütünü yansıtmayı amacı ile aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1 - Nişancılık Faaliyetini icra eden kimselerin bilgileri

Mesleği	Lakabı	Nereli Olduğu
İç Oğlanı	Donkuz	Sinoblu
Hazine Kethüdası	Deli	Edirneli
Hazineli	Arab	Arap
Has Odalı	Çerkes	Çerkes
Kilerli	Pehlivan?	
Seferli		
Teberdar		
Bostancı		
Çukadar		
Musahib		
Tüfenkçibaşı		
Yeniçeri		
Cebeci		
Çantacı		

1714 yılı aralık ayındaki son kaydın ardından yine aynı yıl ve ayın sonunda Padişahın nişancıların tüfek paralarını karşılamasına benzer bir hadise daha vuku bulmuştur. Sultan Ahmed bu defa müsabakaya katılan kişilere fişek bahası olarak 32 kuruş ihsan eylemiştir. Fişegin içerisinde bulunan barutun ıslanması gibi kimi doğal etmenler sonucunda Padişahın merhametine nail olmak bir tarafa, fazladan silah atılmasına yönelik bir biçimde III. Ahmed'in temaşa zevkinin giderilmiş olabileceği de unutulmamalıdır. 30 Aralıkta yönünü *Çadır Köşküne* çeviren padişah orada tüfek ile nişan vuran iç oğlanlarından *Hazineli Muhammed, Kilerli Süleyman ve Muhammed, Arap Atbas?, Ömer, Seferli Hacı Mustafa, Ali, Muhammed ve Hüseyin'e* ikişer altından Silâhdar ağa vasıtasıyla 18 altın ihsan edilmiştir.⁵⁵

Ertesi yılın Şubat ve temmuz ayları için ceyb defterlerine düşmüş olan iki kayıt dahilinde Sultan Ahmed'in ihsanlar buyurduğu görülmektedir. Her iki verinin ortak özelliği *Tüfenkçibaşı* olan Cafer Ağa'nın Sultan'ının huzurunda bir kez daha başarıya ulaşmış olduğunu göstermiştir. Vesikaları farklı kılan nokta ise bunlardan ilkinde Cafer Ağa'nın dönemin kaymakam paşasının hanesinden rakipleriyle çarpışmış olduğunu gözler önüne sermiştir.⁵⁶ Ceyb defterlerinin içerisinde katiplerin kalemlerinin ucuna takılmış belki de en kayda değer olan misallerden biri ve kronolojik olarak sonuncusuna işaret eden tüfek atma eylemi 15 Ağustos 1726'da gerçekleşmiştir. Tarihinden başka mekân olarak da aslında yegâne örneği olması ve III. Ahmed'in taht zamanında birçok bakımdan gözdesi olan *Sadabâd Köşkü*'nde⁵⁷ gerçekleşmesi de o faaliyeti özel kılanlardan olmuştur. Öyle ki bu kaydı farklılaştıranlardan diğer biri ise nişan vuranların hem cebeciler hem de yeniçeriler olmasıdır. Bu kimselere toplamda bahşedilen miktarsa astronomik bir şekilde 389 altınla diğer kayıtlara göre birinci sırada gelen bir konumdadır. Nişan vuranların yeniçerilerle

⁵⁵ TS.MA d. 2357/11.

⁵⁶ TS.MA d. 2358/2; s. 2; TS.MA d. 2358/7; s. 2.

⁵⁷ Banu Bilgicioğlu, "Sâdâbâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 379-381.

cebeciler olması meblağın bu denli yüksek olmasının işaretlerinden biri iken müsabakanın gerçekleştirildiği mekânın da özel bir yeri simgelemesi diğer bir neden olmalıdır. Hepsini geride bırakan sebepse Sadabad'da gerçekleştirilen bu etkinliğin aslında veziriazam tarafından verilen bir ziyafetin hatta belki de yabancı diplomatlara karşı yapılmış bir gövde gösterisinin parçası olmasıdır.⁵⁸ 1726 yılında gerçekleşen bu ziyafetin ardından arşiv vesikalarında dönemin padişahına ait artık başka bir kayda tesadüf edilememiştir. Bunun belki de en önemli nedenlerinden birisi ise, 1730 yılında gerçekleşen ve Ahmed'in devrine nihayet veren Patrona Halil'in baş kaldırışına giden yolu aralayan Osmanlı-İran savaşı ile ilgili problemlerin artık yavaş yavaş başlamasıyla alakalı olsa gerektir. Nitekim ve tabii her ne kadar sosyal faaliyetler son bulmasa bile İmparatorluğun ajandasındaki siyasi gündem diğer kültürel değerlerin önüne geçmeye başlamıştır. Son dört yılın içerisinde o defterlerde herhangi bir kayda rastlanılmamış olmasının sebebi olarak yukarıdaki olgunun etki etmiş olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Defterlerde çalışmaya konu edinilmiş olan nişan vuran tüfek-endâzların başarıları incelenmiştir. Elde ettikleri başarılar sonucundaysa padişahın bizzat kendi cebinden ihsan kazanmaya nail olmuşlardır. O nedenledir ki spor, faaliyeti icra eden kişinin o alandaki başarısını gözler önüne sererken gösteriye tanıklık eden izleyicilerinde hem göz zevklerine hem duygularına hem de insanların bir arada olmalarına daha doğrusu birlikte güzel vakit geçirmelerine zemin hazırlamıştır. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde ise en nihayetinde memnuniyet içerisinde bulunan padişahın cebindeki kesenin açılmasına sebebiyet vermiştir. III. Ahmed gelişmesini istediği bir eylem-olgunun ve teknik olarak maharet gerektiren bu idmanın mükafatını da türlerinden farklı olarak en yüksek değere sahip birim olan altın ile gerçekleştirmiştir. Bunlardan başka özellikle nişangahın karşısına geçenlerin saraylı olduklarını söylemek de verilerden tespit edilebildiği kadarı ile mümkündür. Bireyden farklı olarak mekân noktasında dikkatleri üstüne en çok çeken yerse *Çadır Köşkü* olmuştur. Spontane bir biçimde karşısına çıkan yahut keyfi uyarınca müsabaka düzenlettirmesi gibi olgular bir kenara bırakılacak olunursa padişahın hedefe tüfek attırdığı yerin sanki bu spora özel olarak tesis edilmişçesine *Çadır Köşkü* olduğu kayıtlardaki çoğunluğu sayesinde vurgulanabilir. Şöyle ki, arşivleri tarumar eden bir araştırmacının edineceği nihai izlenimlerden birisi ise yaşanan devrin etkisi başta olmak üzere III. Ahmed'in bu gibi organizasyonları halef ve seleflerine oranla daha çok desteklemiş olduğudur. Bunun en basit ve yegâne kanıtlarından birisi ise dönemin evrakının oranla diğerlerine göre fazla oluşudur. Sultan'ın Avrupa'daki askerî teknolojinin takibini yakınında tutması bu hususta beceri sergileyenleri aynı doğrultuda bulunan bir denklemde birleştirmiş ve dahası söz konusu denklem padişahın neredeyse karşılaşılan ilk kayıttan itibaren o kimseleri ödüllendirmesini açığa çıkaran niyetini doğru orantılı bir şekilde yansıtmıştır. Sade bir bireyin zihninde en nihayetinde canlananlar ise sultanın zaten ıskalamış olan endâzı merhametine mazhar eylemediği gibi o kimselerin bu defterlerde yer almadığının da bir göstergesi olmuştur.

⁵⁸ TS.MA d. 2369/12; s. 2.

Kaynakça

I. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA. d.)⁵⁹

2350/7.

2352/308.

2352/311.

2352/312.

2352/320.

2352/341.

2353/22.

2353/44.

2353/55.

2353/70.

2353/72.

2353/74.

2354/15.

2357/7.

2357/8.

2357/10.

2357/11.

2358/2

2358/7.

2358/22.

2369/12

---

⁵⁹ Burada kaynakçada verilen taksim işaretinden sonraki numaralar arşiv kataloglarında yapılan aramalarda çıkmamaktadır. Devlet arşivlerinde sadece defter numarası ile tarama yapılabilmektedir. Ancak bu defter içerisindeki kaydın hangisinin olduğunun ayrımının kolay bir şekilde yapılabilmesi adına o belge görüntüsünün en altında verilen numara taksim işaretinden sonra verilen numara olarak burada sunulmuştur.

II. Araştırma ve İnceleme Eserleri

- ÁGOSTON, Gábor, Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, Haz. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Yay., I Basım, İstanbul 2017.
- ÁGOSTON, Gábor, "Tüfek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, ss. 459-461.
- ALİKILIÇ, Dünder, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, 1. Baskı, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004.
- ARTUK, İbrahim, "Zolota", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 44, İstanbul 2013, ss. 500,501.
- ATİK, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- BİLGİCİOĞLU, Banu, "Sâdâbâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul 2008, ss. 379-381.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat Eski ve Yeni Harflerle*, 11. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s. 970.
- DEVER, Ayhan, *Spor Sosyolojisi*, Başlık Yay., İstanbul 2010.
- EMECEN, Feridun M., *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- HAYTA, Necdet-ÜNAL, Uğur, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, 10. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2017.
- KAHRAMAN, Âtîf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- KESGİN, Yusuf, *Ceyb-i Hümayûn Defterlerine Göre Osmanlı Padişahları, Güreş ve Güreşçiler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2020.
- LÜTFİ PAŞA, *Tarih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341.
- NICOLLE, David, *Osmanlı Orduları 1300-1768*, Çev. Özgür Kolçak, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014.
- ÖZTEKİN, Özge, "Atıcılık Sporunda Bir Osmanlı Sultanının Performansını Dönemin Şiirinden Okumak: Tarih Manzumelerine Göre II. Mahmud'un Ok ve Tüfek Atıcılığı", *folklor/edebiyat*, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, C. 16, S. 63, Kıbrıs 2010/3.
- ÖZTEKİN, Özge, "Türk Kültürünün Geleneksel Sporlarından Biri Olan Tüfek Atıcılığının XVIII. Yüzyıl Divan Şiirini Yansımaları", *Millî Folklor*, Yıl: 14, S. 56.
- UYAR, Mesut-ERICKSON Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", *Belleten*, c. 42, S. 165, Ankara 1978, ss. 67-93.

- YILDIZ, Doğan, *Çağlarboyu Türkler’de Spor*, TeleBasım Yayınları, İstanbul 2002, s. 106.
- YÜKSEL, Ahmet-GÜVEN, Okan, “Osmanlı Padişahlarının Keskin Bir Hediyesi Olarak Kılıç”, *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*, (Ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir), İdeal Kültür Yay., İstanbul 2019, ss.109-128.
- YÜKSEL, Ahmet-KESGİN, Yusuf, “Ceyb-i Hümayun Defterlerine Göre Spor Destekleyen Osmanlı Padişahları (1690-1790), *II. Uluslararası Multidisipliner Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, İstanbul 2018.
- YÜKSEL, Ahmet- GÜL, Mehmet-GÜVEN, Okan, “Padişah Cirit Bindi! (Cirit Sporunu İcrâ Eden ve Destekleyen Osmanlı Sultanları)”, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi (JSSR)*, c.3 S. 1, Haziran 2018. ss. 145-163.

Ekler

Ek-1

BOA, TS.MA.d.2353/72; s. 1

(Sekizin Amediyye de tüfenk ile nişan uran Hazineli yeniçeri Mehmed ve Kilerli Ali ve Ömer ve Mehmed ve Seferli Çukadar Halil ve Musa kullarına üçer altun ihsan buyrulmağın silahdar ağa kulları marifetle virulan / altun 18.)

Ek-2

BOA, TS.MA.d.2369/12; s. 2

(On altısında Sadabad da veziri azama amad-ı mükerrem kulları ziyafet eyledikde tüfenk ile nişan uran yeniçeri kullarına elli yedi altun ve nişan vuran cebeciler kullarına otuz beş altun sıra ile geçen kullarının cümlesine üç yüz seksen dokuz altın ihsan-ı hümayun buyrulmağın silahdar ağa kulları marifetleri yediyle virulmuşdur.
Mecmua buyrulan / 481 altun / guruş 1262,5 15 para)

HISTORY
STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

1709

13 / 5

Summary

In history, states have developed themselves in many fields. Although that development is about the state, it would not be wrong to emphasize that the main element is the human being himself. That's why; each individual within the state can be considered as an element that can contribute to the development of the state. The army-nation value, which has been one of the peculiarities of the Turkish people since the early days, had a special importance especially for the Ottomans in terms of developing their military capabilities, from the sultan to the individual at the bottom of the pyramid. Of course, one of the most important tools in advancing this capability is the weapon. Although the Ottomans made a transition to firearms after conventional weapons, those weapons were not easy to fall from the inventory or hands. Both types of weapons have features that require training elements for the individual. However, it is predictable that the training in question will be in a different dimension due to the technology that is effective in the use of gunpowder weapons, which are considered new. For this reason, the training to be received by the troops has emerged and become as a requirement. Thanks to these trainings and with their innate abilities, many shooters had appeared. Nevertheless, it is known that the shooters took place when they needed in the daily life of the Ottomans apart from the wars. The Ottomans witnessed the success of individuals not only in the wars they fought, but also in the show business, which is important in many lanes. The concepts of spectacle and military has been came together with the war equipment used by people. As well as presentations were made with tools that did not contain gunpowder, colorful organizations arranged by firearms too.

One of the most important register groups that reflect the daily life of the Ottomans, especially the Sultans, is the Ceyb-i Hümayun registers, which are in the Presidential Ottoman Archives. The main information contained in these registries, which are kept with the reason of the sultan's pocket but offers us a section of social life, are the activities that reflect the socialization of the society. Since the Ottoman sultans gave the necessary importance to the subject of entertainment, they wanted to arrange many organizations and shows. Festivals, according to their meaning and importance; in addition to hosting many sportive skills such as javelin, wrestling, archery and marksmanship, it also aimed to be an element of enjoyment and fusion for the audience as well as a show of strength against state officials and guest representatives. One of the most important data provided by the sources used in the study is; if the participants were successful aside from they enjoyed that they show their skills, they probably also enjoyed the bounty bestowed to them by the Sultan financially. It will also be seen that there are some questions that shape the study regarding the period of Ahmed III, which the study examines and brings to the focus point by means of time. In that study, answers to the following questions that may appear in the mind of the reader were sought. For this reason, among the issues that shaped the research and sought answers; The identities, characteristics, origins of the shooters, where / in which venue the sports are performed, the amount of tips given to the shooters and an evaluation of other sports branches and the period are included.